

УДК 811.161.2+811.162.1'27'367.626-115:37.016

ЕТИКЕТНІ ВИСЛОВИ ПРИВІТАННЯ І ПОБАЖАННЯ ЯК ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВЧІ ОДИНИЦІ

Ніна Станкевич, Лариса Шмакова

Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра українського прикладного мовознавства,
вул. Університетська, 1, кімн. 233, 79001 Львів, Україна
тел. : 032 239 43 55
ел. пошта : stankevych@ua.fm

Описано національно-культурну специфіку етикетних висловів привітання та побажання, яка виявляється у семантико-стилістичних особливостях та образно-символічному потенціалі цих мовних формул. Досліджено структуру привітання і побажання, вказано на можливості застосування етикетних висловів у навчанні української мови як іноземної.

Ключові слова: лінгвокраїнознавство, мовний та мовленнєвий етикет, етикетні вислови привітання та побажання, українська мова як іноземна.

Мовленнєвий етикет – це невід’ємна частина культури кожного народу. Він виробляється упродовж усієї культурної еволюції етносу під впливом багатьох чинників: психологічних, історичних, соціально-політичних, культурологічних та інших, відображає соціокультурний досвід, моральність і духовність народу.

Знання ознак, властивостей мовленнєвого етикету, ефективно використання етикетних формул дає змогу забезпечити повноту комунікативного процесу. Водночас мовленнєвий етикет – „це щось набагато ширше за механічний зв’язок між людьми, це – віддзеркалення свідомості людини, її культури, відображення належності людини до певного етносу” [7: 7]. Український мовленнєвий етикет відображає самобутній спосіб мислення, світосприйняття українців, їхній національний характер.

Науковий інтерес до мовленнєвого етикету зумовлений поглибленою увагою до соціальних, психологічних і мовних проблем спілкування, а також практичними потребами навчання української мови як іноземної. Жоден вид мовленнєвої діяльності не може обійтися без мовних формул етикету, вони є обов’язковими елементами усної чи писемної комунікації.

Узагальнимо теоретичні основи поняття *етикету*. Словник української мови тлумачить етикет як „установлені норми поведінки і правила ввічливості в якому-небудь товаристві” [6: 490]. Зауважимо, що сучасні науковці розрізняють три близькі, але не однакові за обсягом і змістом поняття: *мовний етикет*, *мовленнєвий етикет* і *спілкувальний (комунікативний) етикет* [4: 33]. *Мовний етикет* (або *лінгвоетикет*) – це „сукупність словесних форм ввічливості, прийнятих у певному колі людей, у певному суспільстві, у певній країні” [3: 12]. Це функціональна підсистема мови із своїм набором знаків (слів, стереотипних фраз) і граматиною (правилами поєднання знаків). *Мовленнєвий етикет* – це застосування мовного етикету в конкретних актах спілкування. Отже, якщо мовний етикет – це набір засобів вираження, то мовленнєвий етикет – вибір цих засобів, засоби в реалізації. *Спілкувальний етикет* становить

сукупність мовних і немовних засобів, якими послуговуються в різних комунікативних ситуаціях.

Мовленнєвий етикет – це соціально-лінгвістичне явище. Воно виконує в суспільстві такі функції: контактну (фатичну) функцію; функцію ввічливості (конотативну); регулювальну (регулятивну) функцію; функцію впливу (імперативну, волонтактивну); функцію звертальну (апелятивну); емоційно-експресивну (емотивну) функцію. Усі функції мовленнєвого етикету існують на основі комунікативної функції мови.

Відбір етикетних формул та їхнє використання підпорядковується тональності спілкування, що означає ступінь дотримання етичних норм. У європейському культурному ареалі науковці виділяють п'ять тональностей спілкування: високу, нейтральну, звичайну, фамільярну (дружню) і вульгарну [9: 115–116]. За ступенем ритуалізації мовленнєвий етикет поділяють на повсякденно-побутовий, святковий та оказіональний [1: 6].

У сфері спілкування побутує 15 видів мовленнєвого етикету, зокрема: вітання; звертання, привернення уваги; знайомство; запрошення; прохання, порада, пропозиція; погодження; вибачення; незгода, відмова; скарга; втішання; комплімент; несхвалення; поздоровлення; вдячність і прощання.

Український мовленнєвий етикет досліджувало багато вчених-мовознавців. Серед них Я. Радевич-Винницький, М. Білоус, С. Богдан, М. Стельмахович, М. Стахів, Г. Татаревич, В. Кононенко, С. Чак та ін. Вони вказували на його важливість у системі культури мови, розглядали загальні національно-культурні чи регіональні особливості, подавали рекомендації та поради щодо застосування етикетних висловів у різних сферах життя, наприклад, в офіційно-діловому стилі (С. В. Шевчук, І. М. Кочан, А. С. Токарська та ін.), приділяли увагу кожній групі мовленнєвих формул. Окремі праці мовознавці присвячували вивченню мовленнєвого етикету студентами, які навчаються української мови як іноземної (І. Стрілець).

Проте деякі різновиди етикетних висловів залишилися поза увагою науковців, особливо ті, які сьогодні, зберігаючи національно-культурну специфіку, активно поповнюються, розвиваються і збагачуються. До таких мовленнєвих висловів належить яскрава група етикетних формул, які позначають привітання (або поздоровлення) і побажання. Етикетні вислови привітань та побажань належать до святкових мовних формул та мають великий емоційно-оцінний потенціал.

Мета статті – виявити лексико-семантичні та структурні особливості цих національно-маркованих одиниць, що стане підґрунтям для їх успішного введення у навчальний процес з української мови як іноземної. Матеріалом слугують збірки привітань і побажань (уклад.: М. Дмитерко, Е. Зарембо та ін.), районні та обласні газети Рівненщини та Львівщини (через комерціалізацію видань останні сторінки у них рясніють адресними приватними та офіційними привітаннями), інформаційні інтернет-сайти. Предметом аналізу стало близько 300 привітань.

З'ясуємо комунікативно-етикетну сутність привітання та побажання як мовленнєвої дії.

Привітанням людина засвідчує своє приязне ставлення, вияв уваги до інших людей. Привітання – це один із тих засобів, які підтримують хороші взаємини між людьми та близькими. Привітання також не обходяться без побажань адресатові. Синонімом слова *привітання* є слово *поздоровлення*, яке, як зауважує Я. Радевич-Винницький, у сучасному мовленні вживається рідше. „Можливо, тому, що воно виглядає як калька російського слова *поздравление*, а може, через те, що у привітанні

бажають не тільки здоров'я, а й щастя, успіхів, здійснення задумів, душевного спокою, вічної молодості і т. ін." [4: 145]. Учений зазначає, що в Західній Україні у дворянські часи побутував європеїзм латинського походження *гратуляція* – „побажання з приводу радісної події в житті якоїсь особи” (лат. *gratulatio* – (спів) вияв радощів; привітання, віншування; урочисте оголошення подяки”) [Там само].

Словник синонімів української мови подає такий синонімічний ряд з домінантою *вітати* у значенні „говорити або писати приємні слова комусь з нагоди дня народження, ювілею, свята, приємної події; слати привіт”: „поздоровляти, уклонятися (вклонятися), здоровити *розм.*, гратулювати *кому, західне*, віншувати (перев. урочисто); салютувати (урочисто – пострілами)” [5: 1: 145]. Отже, у потрібному нам значенні вживаються лише слова *вітати, поздоровляти, здоровити, віншувати, гратулювати*.

Побажання теж жанр етикетного мовлення. „Комунікативно-етикетна суть побажання як мовленнєвої дії полягає у висловленні адресантом бажання про здійснення чогось для адресата.” [4: 145]. Ключовим словом побажань є дієслово *бажати*. Синонімічний ряд творять такі дієслова: „зичити, жадати, жичити *діал.*; хотіти (мати якісь побажання щодо когось)” [5: 1: 18].

Якщо сприймати ці етикетні формули як єдине ціле, то потрібно розрізняти у них лівий бік, тобто привітання, і правий бік – побажання. Притім ми можемо використовувати привітання без побажання, натомість побажання без привітання вживатись не може. Тому надалі будемо вживати для позначення цих етикетних формул лише назву *привітання*.

Специфіка привітань насамперед залежить від лексичного наповнення обох боків формули, а це, своєю чергою, – від нагоди привітання. Нагода, з якої вітають адресата, є основним критерієм, за яким можна класифікувати ці етикетні вислови. Передусім це подія небуденна. Вона стосується особистого та родинного життя, пов'язана з релігійними, національними і державними святами, соціально-політичними, історичними датами тощо. Виділяють дві групи привітань: **родинно-обрядові** та **привітання з нагоди**. У першій групі можна виокремити: весілля, уродини, хрестини, новосілля тощо. У другій – особисті дати, національні і державні свята, релігійні свята, професійні, соціально-пропагандистські свята, громадсько-політичні, культурні, наукові події.

Лексичне наповнення привітань, без сумніву, залежить і від того, особисте воно чи офіційне, тобто від сфери вживання, від стилю.

У давнину словом користувалися обережно – за потребою, вважалось, що воно має магічне значення. Ритуальне, обрядове значення мали і привітання та побажання. За доброзичливими побажаннями закріпилася функція прогнозування щасливої долі, багатства, здоров'я, врожаю. Сучасні етикетні формули засвідчують глибинний зв'язок з усною народною словесністю, особливо з тим, що у них збереглась ”доброзичлива магія слова”. Хоча М. Дмитренко зауважує, що в останнє століття багато втрачено з цього „поля добра”. „Людина в полоні сакрального знала святість, священність, таємничість, згодом із набуттям профанних характеристик магічне забувалося, вихолощувалось, натомість витворювались побутові артефакти, що відігравали здебільшого вже не обрядово-ритуальну функцію, а лише десакралізовану функцію спілкування, розваги, жарту” [2: 4].

Проаналізуємо докладніше лексику лівого і правого боку етикетних висловів привітання. У лівому боці, тобто у власне привітанні, вживається ключове слово *вітаю* найчастіше в 1-й особі однини. У множині це слово вживається тоді, коли адресантом є

дві або більше осіб. Слова-поширювачі додають позитивної оцінки привітанням і найчастіше є прислівниками. Наприклад: *щиро, сердечно, щиросердечно, гаряче, від усього серця (усієї душі), від щирого серця*. В офіційних вітаннях використовують більш урочисті вислови, подамо їх у міру спадання частотності: *щиро вітаю, від щирого серця, прийміть найщиріші вітання, сердечно вітаю вас, щиросердечно вітаємо, зі щирою душею і побажаннями*. Таким способом адресант висловлює свої щирі наміри, приязнь. „Формули привітання, – як зазначає Я. Радевич-Винницький, – як і інші етикетні фрази, мають свої комунікативно-стилістичні особливості, які впливають на вибір адекватної щодо адресата одиниці в мовленні. Скажімо, формулою *Дозвольте привітати Вас з...* вітають людину старшу, іншої статі, шановану в колективі, а не однокурсника чи однокласника” [4: 146].

У правому боці – побажання – вживають ключове слово *бажати* також найчастіше в 1-й особі однини і множини (*бажаю, бажаємо*). Його конкретизують аналогічно словом *щиро*, також висловлюються урочисто: *дозвольте побажати, прийміть найкращі, найщиріші побажання*.

Якщо вважати лівий бік стандартною формулою: *вітаю тебе (Вас) з (нагодою)*, то поширити позитивно-оцінною лексикою можна і особу-адресата, і саму нагоду, особливо коли ці привітання родинно-побутові. Називають особу зменшено-пестливо, наприклад, у звертанні: *матусю, татусю, бабусю, дідусю, сестричко, донечко, синочку* тощо. Часто додають до цих слів епітети: *люба, найкраща, кохана, улюблена, мила, наймиліша, дорога, єдина, любляча (мамо, дружино), любий дідусю, мій татусю рідний, моя найрідніша кохана людина* тощо. В офіційних привітаннях обов'язково вживають пошанні прикметники: *дорогі, шановні, вельмишановні, глибокошановні, вельми поважні* та ін. Саму нагоду також конкретизують; називають піднесено-урочисто: *з цією величною датою, найкращою датою, щасливою датою, веселим святом, у цей найкращий день, у це велике свято, у цей святковий, світлий день, у святковий цей час, у ці чудові дні, оповиті осіннім розмаєм, у цю знаменну дату в калиновім намисті літ* та ін. Ці добрі, урочисті слова сприяють позитивному налаштуванню і сприйняттю усього вітального висловлювання.

У правому боці етикетних висловів привітання панує добро, адже люди бажають іншим того, чого самі хочуть для себе, часто вони так і пишуть: *слова найкращі хочемо передати*. У цьому великому семантичному полі перебуває багато (210) лексем, які можна погрупувати у декілька синонімічних рядів (найчастіше це контекстуальні синоніми): *життя* – *дорога, путь, шлях, стежина*; *достаток* – *добробут, благополуччя, благо, гаразд, багатство, гроші, хліб-сіль*; *тепло* – *світло, сонце, промені*; *радість* – *веселість, бадьорість, настрій, усмішка, сміх, веселоці, оптимізм*; *мир* – *спокій, злагода, згода, затишок, порядок, лад, стабільність*; *любов* – *кохання, ласка, ніжність*; *щастя* – *доля*; *удача* – *успіх, зліт, досягнення*; *добро* – *доброта, людяність*; *вірність* – *чесність, правда*; *мрії* – *задумане, плани, віра, надії, бажання, сни*; *здоров'я* – *сила, енергія, наснага*; *літа* – *роки, довголіття, століття, вік, днина, хвилинка, година, мить*; *повага* – *шана, нагорода, слава, уклін, честь*; *молодість* – *краса, юність, цвіт*; *душа* – *серце* та ін. Усі лексеми, що входять до цих синонімічних рядів, відображають людські цінності і життєві потреби, усе найкраще, що є основою людських стосунків. Довжина синонімічних рядів не означає, що ці лексеми найпродуктивніші, наприклад, *здоров'я* трапляється набагато частіше, ніж *мрії*, а творить невеликий за обсягом синонімічний ряд. Пор.: *здоров'я – сила – енергія; мрії – задумане – плани – віра – надії – бажання – сни*. Окрім того, поза цими синонімічними рядами є окремі лексеми, які не творять рядів і вживаються рідше:

праця, друзі, музика, пісні, казка, зорі, квіти, ранки, мудрість та багато ін. Наведемо доміанти за порядком відповідно до продуктивності: *щастя* (264), *здоров'я* (255), *радість* (252), *добро* (247), *любов* (238), *тепло* (137), *мир* (125), *достаток* (123), *життя* (119), *душа* (119), *повага* (118), *мрії* (117), *успіх* (116), *молодість* (114), *вірність* (112). Деякі синонімічні ряди, зокрема з доміантами *життя*, *душа*, не стосуються суто побажання, а визначають і конкретизують сферу, в якій ці побажання будуть здійснюватися.

Указані лексеми супроводжують більшою чи меншою мірою епітети (художні означення). Вони свідчать про естетичне відчуття світу мовця чи адресанта, відображають його фантазію, емоційний потенціал. Наведемо приклади найчисленніших епітетів до лексем різних синонімічних рядів. *Дорога* – *світла, життєва, радісна, щаслива, гарна, сонячна, кришталева, чиста*; *літа* – *многії, благії, золоті, щасливі, прекрасні, довгі*; *небо* – *ясне, синьооке, чисте, голубе, сонячне, блакитне*; *життя* – *щасливе, довге, безтурботне, прекрасне, священне*; *радість* – *тиха, чиста, висока, світла, земна*; *серце* – *щире, людяне, молоде, любляче, добре*; *бажання* – *найкращі, найщиріші, сердечні, щирі, вічні*; *щастя* – *безмежне, людське, найбільше, ясне*; *здоров'я* – *міцне, добре, козацьке, щедре*; *вік* – *довгий, щасливий, радісний*; *роки* – *радісні, многії, довгі, щасливі*; *сонце* – *ласкаве, золоте, ясне, привітне*; *доля* – *світла, ласкава, щира*; *мрії* – *заповітні, найкращі*; *доброта* – *невичерпна, людська* та ін.

Найпродуктивніші до ключових лексем такі означення: *здоров'я міцне* – 35; *щастя безмежне* (33), *людське* (20); *літа многії* (32), *благії* (17); *вік довгий* (28); *роки довгі* (21), *радісні* (14); *мрії заповітні* (27); *дорога світла* (15), *життєва* (14), *доля світла* (14), *серце щире* (14) та ін. Передусім вони є своєрідними доміантами асоціативного поля та мають загальнокультурну цінність. Можна зробити висновок про деяку стандартність привітань і побажань. Ось як до цього ставиться мовознавець Я. Радевич-Винницький: „Людей, які добре володіють мовою, мають поетичну уяву, багатий внутрішній світ, стереотипні привітання і відповіді здебільшого не задовольняють. [...] Безперечно, ті самі фрази щороку повторювати тому самому адресатові не бажано. Але й не варто надто переживати з приводу стандартності привітань. Адже ні щастя, ні здоров'я, ні успіхи людині не завадять ніколи. Важливо, що саме цього їй хтось не забуває побажати” [4: 148].

Спробуємо у такому разі скласти листівку із зазначеними вище продуктивними, а отже, стандартними побажаннями:

... від щирого серця бажаємо на вашій життєвій дорозі міцного здоров'я, безмежного людського щастя, світлої радості, земних благ, міцного кохання на многії літа, світлої долі та здійснення найзаповітніших мрій!

Такі побажання вважаємо стереотипними, мовними штампами. Зазначимо при цьому, що, навчаючи студентів-іноземців практичного письма на початковому етапі, ми обмежуємося ще меншою кількістю лексики (напр.: *бажаємо здоров'я, щастя, радості*). Однак мусимо ствердити, що, попри певну стандартність, українські привітання й побажання залишаються індивідуальними творіннями. „Кожна людина у спілкуванні виявляє себе як особистість, – наголошує М. Стахів, – з властивим лише їй „комунікативно-етикетним паспортом”, зміст якого засвідчує рівень інтелекту, виховання, загального розвитку. культури” [7: 73].

Образний рівень побажань представлений передусім епітетами. Багато епітетів до слів-побажань мають народно-поетичну основу і є **постійними**, наприклад: *чисте небо, добре слово, щедра доля, зелені дерева, осінні листя, широкий шлях, щира любов*,

довгі літа, ясні дні та ін. Є й безліч образних висловів, які створює адресант, наприклад: *чарівні світанки, радісне відлуння, золоті дні, дбайлива доля, вічна музика, давнє і сучасне диво, найчарівніші квіти, рожеві світанки, квітучі роки, синьооке небо, добрий слід, широкі почуття, кришталева дорога, рясний шлях, веселкове світло, казкова надія*. Деякі з них мають національно марковану складову, як-от: *барвінковий цвіт, козацька відвага, Дніпрова сила*, а також символічне навантаження: молоді роки – це *цвіт – яблуневий, вишневий, весняний, світлий, яскравий*. Здебільшого такі словосполучення творять своєрідне тематичне поле привітання, наприклад, свідчать про поважний вік адресата: *довгі роки, душевний спокій, земні блага* та ін.

Посилує образність побажань вживання порівнянь. Найчастіше вони відображають народні уявлення про навколишній світ: *чиста як вода; багата як земля; світла, наче сонечко; красива, як троянди цвіт; щастя, як криниця; ніжна, як берізка; вірна, як лебідка; життя, як світло; квітне, як калина в лузі, синочки міцні, як дубочки; молодий, як ясний сокіл; молода, як зірка; здорова, як вода з криниці* та ін.

Найбільш експресивною зі всіх образних мовних елементів привітань є метафора. Її часто утворюють звичайні сполучення „іменник у Н. в + іменник” (у непрямому відмінку), як-от: *перехрестя життя; море пристрастей; криниця доброти; намисто калини; краплі страждань; грами біди; подих любові*. Складнішими є метафори, що становлять речення: *летять роки, обминають негаразди, сміх дзвенить, летить життя, сміється сонце, озвалось минуле, весілля їде, скрипки окрилюються, літа відлітають, війнула в очі сивина, сміється травневими зливами, любов розтопила замети і льоди, щастя лється через край; удача на крилі приносить радість, силу; квіти дарують весну; цвітуть волошками ранки; любов трояндою квітне* та ін.

Метафори групуються навколо ключових „побажальних” слів: *роки, доля, любов, щастя та ін*. В основі цих метафор найчастіше лежить уособлення: *щастя всміхається, біжить козацька кров, сміється сонце*. Часто ці метафори ускладнюються епітетами, іншими образними засобами і виростають до розгорнутих метафор, наприклад: *щастя квітне трояндами; літа відлітають лелеками у вирії*.

Як побажання можуть використовувати афористичні вислови, наприклад: *Здоров'я людини – найцінніше багатство всього суспільства; Цифрами віку лічити не варто; Її душа і сила – це родина; Праця – і лише праця – нас усіх порятує; Здоров'я не купиши за жодні гроші; Царство жінки – це царство ніжності, тонкості і терпіння; Усе найдорожче, що є у нашому житті – щастя, радість, надія, кохання – пов'язане з жінкою; Споконвіку жінка – найдосконаліший символ краси та любові* та ін. Ці думки часто спираються на народну мудрість – прислів'я, втілюють уявлення про найважливіші морально-етичні цінності.

Пронизує тексти побажань народна символіка. Символічні образи створюють слова: *чорні і червоні нитки, хліб, небо, вода, поле, весна, птахи (зозуля, соловей), калина, зірка, місяць, терен. Птах* кує довгі літа; *земля* символізує силу; *джерельна вода* – здоров'я; *сонце* – добро; *калина* – красу; *чисте, безхмарне небо* – мир на землі; *нитки чорні і червоні на рушнику життя* – добро і зло, яке трапляється на життєвому шляху; *терен на путі* – щось складне в житті; *хліб на столі, многії літа з калиною і хлібом, розлогі колосисті поля* – достаток; *золота весна* – молодість; *місяць, який знаходить зірку* – подружжя та ін.

Семантика побажань залежить від багатьох чинників. Передусім це вік адресата. Розглянемо вибірково вітання для різних за віком людей і визначимо ключові слова побажань. Молодим людям зазвичай бажають *любові, радості, сонця, наснаги*,

бадьорості, цвіту, успіху, казки. Для людей старшого віку можуть бажати *здоров'я, щастя, бадьорості, віри, надії, добра, спокою, миру, достатку, літ* тощо. Цікавим є гендерний аспект побажань, тобто семантика побажань дещо відрізняється залежно від статі адресата. Порівняймо: жінкам і чоловікам на 50-літній ювілей бажують однаково *здоров'я, щастя, добра, радості, довгих літ життя*, проте чоловікам більше згадують про *душу*, бажують, *щоб вона не старіла*, а жінкам – про *серце, сповнене ніжності і любові*. Чоловікам бажують мати менше *турбот і тривоги, більше достатку*, а жінкам – *кохання, затишку, тепла*.

Але найбільше семантика побажань залежить від тематичної групи привітань, тобто від нагоди привітання. Для прикладу проаналізуємо декілька різнопланових груп. Так, у **весільних** привітаннях і побажаннях найчастіше трапляється лексика, яка характеризує майбутнє життя новоствореної молодії сім'ї, яке спиратиметься на *любов, злагоду, спільну долю, щирі любов, океан любові, кохання назавжди, палкі взаємні почуття, щастя на двох, добробут*. Часто у таких побажаннях бачимо слова *доля, сім'я, родина, діти (діточки, дитячий сміх)*. А у привітаннях з нагоди **новосілля** панує *щастя, добро, прибуток, достаток, багатство, затишок, тепло, господарювання, мир у домі, злагода*. Особливо часто бажують матеріальних благ (*плодовитої худоби, багатства*). На **хрестини** привітання і побажання адресують дитині, яку будуть хрестити. Їй бажують на майбутнє: *здоров'я, щастя, доброго розуму, втіхи, щедрих многих літ*. На свято **Великодня** звертаються до *благодаті і милості Божої, Божої ласки*, згадують сам привід цього свята – *воскресіння Христа*, один одному люди зичать передусім *смачної паски, довгої ковбаски, смачного хрону, міцного самогону*, а тоді вже *щастя, миру у серці, здоров'я, многих літ господарю і всій його родині*. У переддень **Нового року** бажують *щастя, добра, здоров'я, любові, удачі, радості, добробуту, надії, енергії, ладу, спокою* – усього того, з чого має складатися наступний рік. У **День святого Валентина** закохані вітають один одного і бажують, звісно, *кохання, міцних стосунків, щастя, бажання, пристрасті, ласки, світла, краси, радощів*. Така пов'язаність лексики з конкретною темою-нагодою привітання робить її методично привабливою під час вивчення української мови як іноземної. Укладання таких тематичних груп збагачує лексичний запас іноземця, а спосіб використання – написання вітальних листівок – сприяє розвитку комунікативних умінь.

Особливістю українських побажань є те, що адресант висловлює, чого він **не хоче бажати**, тобто вживає антоніми до добрих побажань. Він *бажає, закликає, застерігає: щоб не знали ви..., хай ніколи ніщо не..., хай Господь захистить (береже, охороняє) від..., хай минають вас..., щоб не було й сліду..., нехай не стануть тобі в дорозі..., хай не буде..., хай не торкається тебе..., хай обходить ваш дім..., нехай згорять дотла..., хай ангели завжди оберігають тебе від... тощо*. Йдеться про такі побажання: *Нехай оминають вас незгоди і грози; хай руки втоми не знають; хай обминають тривоги, щоб смутку й сліду не було; ні крихточки біди; щоб горя не знали та ін.*

Проаналізувавши найпродуктивніші негативні лексеми цих побажань, ми виділили такі синонімічні ряди: *біда, горе, зло, незгоди, невдачі, нужда; хвороби, біль, страждання, утрома; зима, сніг; грози, холоди, буревії; смуток, журба, сум, печаль, сльози, тривоги*. Є й поодинокі лексеми, які не творять синонімічних рядів, наприклад: *злі люди, лихе слово, зрада, свина* та ін. Найбільше не бажують людям пізнати *біди* (124), *хворіб* (122), *смуток* (120), символічної *зими* (64). Навіть у побажаннях ці негативні слова є абстрактними, українці бояться називати конкретні хвороби, причини

смутку, можливі біди. Вживаючи у побажаннях негативно оцінні лексеми, адресанти просять Бога не посилати їх тому, кого вони вітають.

У формах спілкування українського народу відбилась його релігійність та побожність. Дуже багато висловів українського мовленнєвого етикету гуртується навколо слова *Бог*. Деякі вислови, як зазначають науковці асемантизувалися. Але є й такі, в яких слово Бог не змінило свого значення: *дай, Боже, щастя; дякувати Богу; слава Богу; Боже помози; хвала Богу; Бог у поміч*. „Ці вислови з плином часу стандартизувалися, але, очевидно, на початку свого існування були свідченням того, що Бог в уяві українця, – це насамперед опікун, який оберігає та допомагає. У це слово вкладався особливий, надприродний, можливо, підсвідомий зміст. І, мабуть, річ не в тому, щоб демонструвати зовнішні ознаки побожності, а в наявності щирої віри в Бога та його науку” [8: 19].

Специфікою українських побажань у вітальних текстах також є звернення до Бога. Найчастіше такі звернення переважають у релігійних вітаннях, але й трапляються і в родинних: *хай Мати Пречиста стоїть на сторожі; Господь у щоденних ділах допоможе; Матір Божа хай охороняє; Господь здоров'я посилає; хай Бог пошле; щоб Ангел був з тобою; благослови Ісусе милий; хай Ісус благословить вас; хай Вас Господь оберігає; ми молимо Бога наповнити наші серця світлом та радістю; хай боронить Мати Божа; хай Бог береже усюди та ін.*

Часто українські побажання подають у парі. Для цього використовують лексичні і контекстуальні синоніми, сталі народно-поетичні побажання. Продуктивність стилістичного засобу свідчить про його традиційність у досліджуваних текстах: *щастя й добро; щастя й мир; щастя й радість; щастя й добробут; спокій і мир; радість і мир; злагода і втіха; тепло і повага; любов і шана; любов і мудрість; любов і світла доля; найкращі квіти і найпрекрасніші слова; здоров'я й добро; наснага й мудрість; калина і хліб; радість та сила; душа і сила; лагідність і доброта; затишок і тепло; сім'я і родина; діти і внуки; онуки й правнуки; труднощі і невдачі; горе і смуток; біди і хвороби*. Приклади антонімічних лексем: *цвіте, не в'яне; троянди й терен*. Зауважимо, що подібні парні сполуки можуть стати одним із ефективних способів навчання студентів-іноземців лексики української мови, зокрема абстрактної.

Побажання – невичерпне джерело народної мудрості. Його лексика вчить добра, відображає основні засади народної моралі, любові до ближнього. Пізнати його особливості – означає проникнути у глибину народної душі. Саме тому ці етикетні формули є лінгвоукраїнознавчим матеріалом.

Привітання і побажання є для студента-іноземця автентичними, оригінальними текстами, які він має сприйняти та зрозуміти у процесі читання чи аудіювання. Навчити студентів-іноземців вітати один одного на побутовому рівні, наприклад, із днем народження, іменинами, Новим роком тощо, означає допомогти набути їм мовної (зокрема стилістичної), соціокультурної і комунікативної компетенції. Пізніше їх варто ознайомити з лексикою і стильовими ознаками офіційних привітань та побажань, нагодою для створення яких є державні і релігійні свята. Це сприятиме пізнанню історії і культури країни, мову якої вони вивчають, тобто зумовить акультурацію іноземців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Байбурин А. К. У истоков этикета / А. К. Байбурин, А. Л. Топорков. – Л. : Наука. Ленингр. отд., 1990. – 165 с.

2. Дмитренко М. Привітання, побажання, тости / М. Дмитренко. – К., 2010. – 100 с.
3. Коваль А. П. Ділове спілкування : навч. посіб. / А. П. Коваль. – К. : Либідь, 1992. – 280 с.
4. Радевич-Винницький Я. Етикет і культура спілкування / Я. Радевич-Винницький. – Львів : СПОЛОМ, 2001. – 223 с.
5. Словник синонімів української мови : у 2 т. / А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, С. І. Головащук та ін. – К. : Наук. думка, 1999. – Т. 1. – 1040 с.
6. Словник української мови : в 11 т. – К., 1971–1980. – Т. 2.
7. Стахів М. Український комунікативний етикет : навч.-метод. посіб. / Марія Стахів. – К. : Знання, 2008. – 245 с.
8. Татаревич Г. Етикет і ментальність / Г. Татаревич // Дивослово. – 1998. – № 3. – С. 18–20.
9. Токарська А. С. Українська мова фахового спрямування для юристів / А. С. Токарська, І. М. Кочан. – К. : Знання, 2008. – 413 с.

*Стаття надійшла до редакції 05.02.2014
доопрацьована 15.02.2014
прийнята до друку 25.02.2014*

GREETINGS AND WISHES FORMULAS AS LINGUISTIC AND COUNTRY STUDIES OBJECT

Nina Stankiewich, Larysa Shmakova

*Ivan Franko National University of Lviv,
Department of the Ukrainian applied linguistics,
1, Universytetska Str., 79000, Lviv, Ukraine
phone: 032 239 43 55
e-mail: stankevych@ua.fm*

Described national and cultural specificity etiquette formulas of greeting and wishes. The structure of greetings and wishes are investigated. Indicated the and opportunity of using etiquette expressions in learning Ukrainian as a foreign language.

Key words: linguistic and country studies, language and speech etiquette, etiquette formulas greetings and wishes, Ukrainian as a foreign language.

ЭТИКЕТНЫЕ ВЫРАЖЕНИЯ ПОЗДРАВЛЕНИЯ И ПОЖЕЛАНИЯ КАК ЛИНГВОСТРАНОВЕДЧЕСКИЕ ЕДИНИЦЫ

Нина Станкевич, Лариса Шмакова

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
кафедра украинского прикладного языкознания,
ул. Университетская, 1, комн. 233, 79001 Львов, Украина
тел. : 032 239 43 55
эл. почта: stankevych@ua.fm*

Описана национально-культурная специфика этикетных выражений поздравления и пожелания, которая проявляется в семантико-стилистических особенностях и образно-символическом потенциале этих языковых формул. Исследована структура поздравления и пожелания, определены возможности применения этикетных выражений в изучении украинского языка как иностранного.

Ключевые слова: лингвострановедение, языковой и речевой этикет, этикетные выражения, поздравления и пожелания, украинский язык как иностранный.